

**PE MARGINEA
UNOR PRODUCȚII ALE ISTORIOGRAFIEI SLOVACE DIN ULTIMII ANI.
NOTE DE LECTURĂ**

Perioada post-revoluționară și mai cu seamă ultimii ani au demonstrat disponibilitatea istoriografiei slovace pentru a adopta un discurs istoric modern, metode de lucru noi de a se orienta spre subiecte de cercetare inedite și interesante, reluând adesea teme despre care până în 1989 se scria puțin sau trunchiat (locul slovacilor în Ungaria, în Imperiul Habsburgic și în Europa Centrală, unele aspecte de istorie socială și economică, istoria elitelor, istoria Bisericii și a sentimentului religios, Reforma la slovaci, activitatea paralelă a elitelor catolice și evanghelice ale slovacilor, chiar legăturile ceho-slovace înainte și după 1918, activitatea "legiunilor ceho-slovace" în cursul războiului civil din Rusia etc.) sau abordând teme noi, imposibil de studiat în deceniile anterioare.

Este o situație pe care o întâlnim și în alte peisaje istoriografice central-europene, inclusiv în cel românesc. În ceea ce privește istoriografia slovacă, această nouă orientare, cu tendință de generalizare la nivelul scrisului istoric slovac, este vizibilă mai cu seamă în producțiile istorice privitoare la epocile modernă și contemporană care, se știe bine, au fost cele mai supuse rigorilor discursului oficial marxist-leninist. Cu toate acestea, ar fi incorect de generalizat o asemenea afirmație, pentru că trebuie să recunoaștem că în paralel cu noua istoriografie se manifestă istoricii de formație mai veche, care continuă să scrie în vechea manieră *academică*, și ale căror producții se regăsesc alături de producția istoricilor mai tineri.

După cum o arată și titlul, prezenta contribuție are un caracter bibliografic și de informare; ea nu se dorește o cercetare originală, ci una de informare a istoricilor români asupra unor producții recente ale istoriografiei din Slovacia, cu privire la istoria Slovaciei și la conexiunile ei în Europa Centrală. Este cunoscut faptul că istoria Slovaciei are multe puncte comune cu istoria României, precum și istoria slovacilor cu istoria românilor (mai cu seamă a celor din Transilvania). Lucrarea noastră intenționează să atragă atenția asupra preocupărilor din ultimii ani ale istoricilor slovaci, pornind de la studiile și articolele publicat în volume colective. Din motive tehnice, ne-am limitat la un număr de șapte volume de studii publicate în Slovacia (unul în Cehia) în perioada 1998-2002, volume de studii cu tematică legată de istoria medievală, premodernă, modernă și contemporană.

Este vorba de următoarele volume (le prezentăm în ordinea cronologică a apariției):

Städtisches Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts. Die Referate des Internationalen Symposiums in Častá-Píla vom 11.-14. September 1995. Viliam Čičaj-Othmar Pickl (Hrsg.). Redaktion: Emő Deák. Academic Electronic Press, Bratislava, 1998, 356 p.

Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese [Formele și conținutul educației în procesul istoric]. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Smoleniciach. 17.-19. Novembra 1997 [Actele conferinței de la Smolenice, 17-19 noiembrie 1997]. Editor: Viliam Čičaj. VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava, 1999, 187 p.

Slovensko na začiatku 20. storočia (Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby). Zborník štúdií [Slovacia la începutul secolului XX. Societate, stat și națiune în coordonatele epocii. Volum de studii]. Editori: Milan Podrimavský, Dušan Kováč. Historický Ústav SAV, Polygrafia SAV, Bratislava, 1999, 471 p.

Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín, 1848-1918 [Popoarele central-europene la răscrucea istoriei moderne, 1848-1918]. Zborník venovaný prof. PhDr. Michalovi Danilákovi, CSc. k jeho 65. narodeninám [Culegere de studii dedicate prof. Michal Danilák la împlinirea vârstei de 65 de ani]. Zostavili [editori] Peter Švorc a Ľubica Harbul'ová. Prešov-Bratislava-Wien, 1999, 385 p.

Česko-slovenská historická ročenka [Anuarul istoric ceho-slovac], 2000. Brno, 2000, 345 p.

Rozprawy k slovenským dejinám [Contribuții la istoria slovacă]. Zborník príspevkov k nedožitému 75. výročiu narodenia Pavla Horvátha [Culegere de studii dedicate lui Pavol Horváth cu prilejul a 75 de ani de la naștere]. Zostavil [editor] Viliam Čičaj. Slovak Academic Press, Bratislava, 2001, 327 p.

Velká politika a malé regióny. Malé regióny vo veľkej politike, veľká politika v malých regiónoch. Karpatský priestor v medzivojnovom období (1918-1939) [Marea politică și micile regiuni].

Micile regiuni în marea politică, marea politică în micile regiuni. Bazinul carpatic în epoca interbelică (1918-1939). Zostavili [Editori] Peter Švorc, Michal Danilák, Harald Heppner. Prešov-Graz, 2002, 321 p.

Chiar și numai din simpla lectură a titlurilor, se poate observa că este vorba de volume care conțin actele unor conferințe internaționale, volume omagiale și, în cazul celui de-al cincilea volum, un periodic dedicat relațiilor istorice ceho-slovice, care apare la Brno (Cehia), dar în care publică în egală măsură istorici slovaci și cehi. Chiar dacă volumele la care ne referim nu conțin exclusiv studii semnate de autori slovaci, le vom acorda atenție în primul rând acestora, dar și altora pentru că, indirect, de pe urma prezenței lor în paginile volumelor de studii citate putem trage anumite concluzii referitoare la relațiile internaționale ale istoriografiei slovice.

În continuare, vom prezenta pe scurt tematica fiecăreia dintre aceste cărți, urmând să insistăm asupra unor studii care pot prezenta interes pentru istoricul român.

Primul volum, *Städtisches Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts* (Bratislava, 1998) conține materialele prezentate la conferința cu același nume desfășurată la Častá-Přlba în septembrie 1995, cu participarea unui mare număr de istorici slovaci și austrieci. Lucrările volumului își concentrează atenția asupra spațiului urban din Austria și Slovacia (în cazul Slovaciei accentul se pune pe orașele locuite majoritar de populație germană: Bratislava/Preßburg, Kremnica/Kremnitz, Kežmarok/Käsmark, Banská Bystrica/Neusohl, Banská Štiavnica/Schemnitz) și oferă o mare diversitate tematică. Înainte de toate, trebuiesc pomenite contribuțiile cu caracter introductiv, dedicate locului istoriei cotidiene în cercetarea istorică (Viliam Čičaj, p. 9-14), cercetărilor austriece asupra vieții cotidiene (Othmar Pickl, Helmut Hundsbichler, p. 15-18, resp. 19-35).

Dintre celelalte contribuții, menționăm pe cele care au avut în vedere aspecte ale vieții cotidiene în mediul urban: lumea marginalilor din Bratislava (sec. XV-XVI) (Ján Lukačka, p. 73-76), viața cotidiană în Banská Bystrica din perspectiva statutelor pompierilor orașenești (sec. XVI-XVIII) (Igor Graus, p. 135-140), paza contra incendiilor în viața orașului Bratislava (Miroslav Kamenický, p. 151-156), o zi de muncă în minele din Banská Štiavnica (Jozef Vozár, p. 215-223) sau viața de zi cu zi a epocii Biedermeier văzută prin prisma jurnalului frizerului din Krems, Anton Bachinger (Ernst English, p. 237-240). Încă de la început, observăm că un mare număr al acestor studii au la bază materiale arhivistice dintre cele mai diverse: protocoale ale organelor judecătorești, statute ale breslelor, acte emise de municipalitate, regulamente școlare, corespondență oficială sau privată, ba chiar jurnale intime – cum este cazul jurnalului frizerului din Krems. Următoarea observație care se impune este că, pornind de la asemenea materiale arhivistice, unele seci în aparență, se pot reconstitui frânturi de viață cotidiană și importante aspecte sociale: criminalitatea în evul mediu, politica de prevenire contra incendiilor în orașe (în care riscul incendiilor era întotdeauna foarte ridicat), viața cotidiană a minerilor, situații conflictuale de natură socială, religioasă, etnică sau economică, dar și viața culturală a frizerului Anton Bachinger (interesul său pentru teatru, muzică, științe sau drumeții).

O legătură directă cu istoria orașului au studiile grupate în cel de-al doilea volum, *Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese [Formele și conținutul educației în procesul istoric]* (Bratislava, 1999). Este vorba de actele unei conferințe dedicate istoriei educației și desfășurate în centrul de conferințe al Academiei Slovice de Științe de la Smolenice în noiembrie 1997. Încă de la bun început, editorul Viliam Čičaj atenționează că scopul conferinței a fost acela de a atrage atenția asupra formelor de educație extra-școlară dezvoltate în decursul secolelor (p. 7). Comunicările se concentrează asupra mai multor teme: educația în mediile urbane, unități de învățământ, învățământul profesional (ingineri de mină, constructori de instrumente muzicale), biblioteci școlare și gimnaziale, materii de predare (de la limba latină la fizică), carte școlară, concepții pedagogice, arhitectura școlilor. Se remarcă lucrările despre influența orașului Bratislava asupra nivelului educației în localitățile înconjurătoare în secolele XIV-XIX (Mária Stieberová, p. 23-30), profilul bibliotecii liceului din Banská Štiavnica în secolul XIX (pornind de la analiza cataloagelor de bibliotecă din epocă) (Adriana Fančovičová, p. 92-97), despre formarea specialiștilor minieri în Slovacia centrală la Academia Minieră de la Banská Štiavnica (1762) (la care s-au format specialiști transilvăneni sau care au activat apoi în Transilvania) (Miroslav Kamenický, p. 98-105), concepțiile pedagogice la gimnaziul catolic de la Kláštor pod Znievom (Zita Baďuriková, p. 166-172) sau lucrarea despre manualele școlare slovice și limba lor de redactare (sec. XVII-XVIII) (Rudolf Kuchár, p. 173-177).

Următorul volum spre care ne îndreptăm atenția este *Slovensko na začiatku 20. storočia [Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby]* [Slovacia la începutul secolului XX. Societate, stat și națiune în coordonatele epocii] (Bratislava, 1999), care reunește comunicările prezentate la două simpozioane, desfășurate în anii 1995-1996 (simpozionul *Slovacia la începutul secolului XX. Societate, stat și națiune în coordonatele epocii*, respectiv *Societatea slovacă în timpul primului război mondial*), ceea ce a determinat împărțirea în două secțiuni a studiilor prezente în volumul de față.

Un prim studiu care ne-a atras atenția a fost cel semnat de Lubomír Lipták, *Chestiunea slovacă la cumpăna veacurilor XIX-XX* (p. 11-16), care urmărește cristalizarea chestiunii slovace ca problemă internă a Ungariei și ca problemă internațională, încadrând-o în "chestiunea naționalităților" cu care se confrunta Ungaria la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Cercetarea conține numeroase referiri la istoriografia problemei, fapt care dă posibilitatea autorului să observe că decenii întregi subiectul său era considerat ca fiind doar o perioadă de pregătire a evenimentelor din 1918 și că istoriografia nu avea în vedere decât factorii de dinamizare sau de frânare a procesului istoric care avea să se finalizeze la 1918 prin formarea statului cehoslovac; așadar, perioada per ansamblu n-a fost analizată autonom, pentru valoarea ei efectivă, ci doar pentru că a generat o serie de factori istorici care au dus implacabil spre anul 1918 (p. 13).

Július Mésároš semnează articolul *Maghiarizare și asimilare* (p. 36-47), în care discută fenomenul maghiarizării ca element de bază în istoria modernă a slovacilor, prin rolul pe care l-a jucat în "deformarea" procesului de emancipare națională a slovacilor (p. 36), el păstrându-și valențele sale negative până în ziua de azi, deși se uită că fenomenul a fost unul mult mai complex, implicând procese - caracteristice epocii - de centralizare, uniformizare, modernizare. J. Mésároš subliniază că maghiarizarea nu a fost specifică doar slovacilor, ci și altor (tuturor, am spune noi) naționalități nemaghiare din Ungaria, începând cu prima jumătate a secolului XIX și mai ales după 1867; a fost un factor de destabilizare a vieții politice interne și a relațiilor externe ale Ungariei și Monarhiei în general.

În finalul cercetării sale, J. Mésároš subliniază necesitatea folosirii termenului de *maghiarizare* în locul celui de *asimilare*, pentru că procesul nu a fost unul natural decât în mică măsură (ca efect a modernizării), ci a fost unul cu caracter administrativ și politic (fapt vizibil inclusiv la nivelul izvoarelor statistice) (p. 47).

O cercetare inedită prin tematică realizează Pavol Komora în articolul *Serbările Mileniului în Ungaria anului 1896 și perceperea lor în mediile slovace* (p. 100-117), care realizează un tablou complex al serbărilor Mileniului, începând cu pregătirile de natură "științifică", la nivelul Academiei Maghiare de Științe și în Parlament (disputele cu privire la data "descălecatului"; în cele din urmă s-a ajuns la un acord în privința anului 896, respectiv 1896) (p. 100-102). Mediile slovace au receptat destul de unitar evenimentul, în cel mai bun caz prin atitudini pasiviste: mediile culte ca și oamenii simpli replicau foarte asemănător cu românii (și ei întrebați cu o asemenea ocazie): prezența lor în Ungaria este cu mult mai veche decât anul 896, așadar serbarea Mileniului ar fi pentru ei mai degrabă o comemorare a pierderii stăruinței proprii. În presă au fost antrenați marii istorici și publiciști slovaci ai momentului (František Sasinek, Matúš Dula, Svetozar Hurban Vajanský, Július Botto), dar și anonimi (în ziarul *Narodnie noviny*, *Slovenské pohľady*, *Národný hlásnik*); s-au scris însă, remarcă autorul, nu articole de mari dimensiuni, cu caracter programatic, ci articole și studii istorice care au dezvoltat un număr impresionant de argumente, majoritatea cu caracter istoric și derivate din dreptul istoric al popoarelor, dar și alte argumente de ordin economic, social, ba chiar și etic; în general însă presa slovacă a epocii (alta decât cea pro-guvernamentală) s-a mulțumit să "monitorizeze" desfășurarea serbărilor, insistând asupra efectelor ei negative (p. 114).

Dar trebuie avute în vedere și aspectele pozitive ale serbărilor, atenționează istoricul slovac: deși presa încerca să-i convingă pe slovaci să boicoteze expoziția organizată cu prilejul serbărilor Mileniului, se uita că expuneau și comitate locuite preponderent de slovaci, dar și întreprinderi sau producători slovaci cărora nu li se putea reproșa neimplicarea în mișcarea națională, dar și că expoziția a încurajat dezvoltarea unor ramuri industriale sau meșteșugărești (p. 114). În ceea ce privește reacțiile în Ungaria și în afara ei, este remarcată agitația provocată de comitetul executiv al Congresului naționalităților nemaghiare; în teritoriu s-au semnalat incidente și forme de rezistență pasivă: populația și presa asocia adeseori serbările Mileniului cu manifestări ale liberalilor, francmasonilor sau evreilor. Pe plan internațional, serbările nu au fost prea populare, nici măcar în Austria. În concluzie, Pavol Komora arată că organizatorii serbărilor au provocat fără să vrea un efect de

bumerang: “Dacă scopul lor a fost consolidarea statului, s-a întâmplat exact invers. Din multe puncte de vedere Mileniul a divizat societatea...” (p. 116).

Evoluția tradiționalei divizări confesionale a slovacilor (romano-catolici și evanghelici/luterani) este surprinsă de studiul Danielei Kodajová, *Mișcarea națională slovacă și chestiunea confesională la cumpăna secolelor XIX-XX* (p. 205-215). Deși discursul istoric de până la 1989 afirma că această divizare s-a estompat în a doua jumătate a secolului XIX (în cazul românilor din Transilvania istoriografia noastră susține că după 1848 se consolidează tendința de unificare a discursului și acțiunilor elitelor greco-catolice și ortodoxe), constatăm contrariul: cele două confesiuni rivalizează între ele, iar despre o colaborare nu poate fi vorba decât în cazuri locale și individuale. Divizarea era evidentă până și în plan literar: istoriile literaturii slovace scrise de evanghelici evitau contribuțiile catolicilor și viceversa (p. 208-209).

O altă divizare era la nivelul orientării politice: evanghelicii grupați în mod tradițional în jurul centrului de la Turčianský Svätý Martin aveau o orientare creștină și slavă, în timp ce catolicii cu centrul la Trnava erau mai legați de lumea catolicismului apusean; era recunoscută importanța tradiției slave, dar nu se simțea nevoia unei orientări panslaviste, care i-ar fi apropiat inclusiv de mediile slave ortodoxe (p. 206). Ambele confesiuni însă au suferit la fel rigorile laicizării societății și ale amestecului administrativ și legislativ al statului în chestiunile bisericești.

O schimbare se simte în anii '90 ai secolului, când are loc un schimb de generație; se impune o generație mai detașată de chestiunile confesionale, chiar cu tente anticlericale (vezi popularitatea lui Tolstoi și T.G. Masaryk, cotați ca lideri de opinie ai ateismului) (p. 209). Articolul sus-menționat este cu atât mai interesant pentru istoricul care se ocupă cu relațiile între bisericile românești în secolul XIX, greco-catolică și ortodoxă, pentru că și în această privință cazul slovac – ca realitate istorică și ca demers istoriografic – oferă numeroase sugestii și paralelisme care merită luate în seamă.

Dušan Kováč semnează articolul *Primul război mondial în istoria și istoriografia slovacă* (p. 269-277), în care realizează o analiză istoriografică foarte lucidă a unui subiect banalizat în deceniile trecute. Dincolo de aspectele generale (de exemplu sublinierea vechiului clișeu al unui secol XIX care a fost în întregime o pregătire progresivă pentru Marele Război) (p. 269-270), sunt interesante palierele pe care se construiește analiza istoricului: gradul de fidelitate al soldatului slovac (de la dinasticism la revolte și dezertări în masă la inamic) – atitudinea populației din spatele frontului (atitudine pasivă față de război în cazul populației; în cazul clasei politice dinasticism, respectiv atitudine pasivă și rezervată; în general însă se aștepta ca războiul să aducă o schimbare politică majoră) (p. 273-274) – mișcarea politică din emigrație (receptată fragmentar în țară, vezi cazul militantului naturalizat în Franța Milan Rastislav Štefánik, unul din cei trei fondatori ai statului cehoslovac, dar care în epocă era qvasi-necunoscut în Slovacia; totodată se constată, proporțional, prezența mult mai redusă decât a altor naționalități în legiunile străine din străinătate) – cercurile politice din țară (“în așteptare” - Vavro Šrobár, “grupul de la Viena” al lui Milan Hodža).

Cu privire la implicarea slovacilor în formarea Cehoslovaciei sunt evidențiate două opinii istoriografice majore: slovacii n-au făcut nimic pentru eliberarea lor (mai ales istorici cehi), respectiv slovacii s-au implicat încă de la început în lupta pentru destrămarea Austro-Ungariei. Concluzia lui Dušan Kováč este cât se poate de pertinentă și se potrivește la fel de bine în cazul românilor: “Nu este posibil și nici productiv să căutăm peste tot și cu orice preț rezistență, pe de altă parte nici elita politică slovacă nu trebuie subestimată” (p. 275).

Atitudinea populației în timpul Marelui Război obligă, constată istoricul slovac, la câteva întrebări: cât era de informat slovacul de rând cu privire la mersul războiului și cât știa despre mișcarea politică ceho-slovacă din emigrație? Dacă în privința elitelor la sfârșitul secolului XIX îndepărtarea treptată de statul ungar este evidentă, cum s-a petrecut acest proces în cercurile largi ale populației? Cert este că nașterea noului stat a fost primită foarte diferit, de la entuziasm la rezistență și scepticism. Care este locul primului război mondial în memoria colectivă a populației de astăzi? Amintirea lui a fost știrbită în cursul secolului de două ideologii: cea “populistă”, a mișcării autonomiste slovace, respectiv cea comunistă (p. 277).

Un ultim articol asupra căruia stăruim este important din punct de vedere metodologic: Elena Mannová, *Schimbări în conștiința societății slovace în timpul primului război mondial* (p. 353-365). Încă de la început, autoarea subliniază că atitudinea slovacilor față de statul ungar a fost interpretată de istorici în funcție de opțiunile lor ideologice și că toate punctele de vedere pot fi argumentate documentar: unii insistau pe sfârșitul “jugului de veacuri” pe care l-au suportat slovacii, alții pe

rezistența împotriva unirii cu cehii, alții – marxiștii – pe aspectele sociale ale evenimentelor. Scopul declarat al autoarei este să cerceteze cât de pregătiți erau slovacii să părăsească Ungaria și să intre într-un nou stat, Cehoslovacia și cum s-a format identitatea lor colectivă din acest punct de vedere.

Manifestarea conștiinței naționale este urmărită pe mai multe paliere: confesional (rolul în comunitate al preotului și al presei confesionale; se constată că slovacul evanghelic era mai pregătit pentru noua situație creată la 1918, pentru că religios era foarte legat de Cehia, Jan Hus era adorat de evanghelicii slovaci ca și de cei cehi; lecturile religioase le făcea în mare parte în limba cehă, p. 355) – școlar – militar – politic (atitudini foarte variate, de la fidelitate față de Ungaria la forme de pasivitate) – literar (însă fără influență asupra maselor), dar și din punctul de vedere al serviciilor secrete, cehoslovac și ungar care acționau cu insistență pe teritoriul Slovaciei după 1918 pentru a populariza (consolida), respectiv pentru a destabiliza statul succesoral pe cale de a se naște.

Cel de-al patrulea volum colectiv de studii asupra căruia ne oprim, *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín, 1848-1918 [Popoarele central-europene la răscruce istoriei moderne, 1848-1918]* (Prešov-Bratislava-Wien, 1999) reunește comunicările prezentate cu ocazia conferinței cu același nume de la Prešov (noiembrie 1998), la care au participat istorici din Slovacia, Austria, Cehia, Polonia, Ungaria și Ucraina și care continuă un șir întreg de conferințe pe această temă organizate în anii anteriori la Graz și Praga. Acest volum reprezintă așadar rodul unei colaborări istoriografice la nivel internațional (regional) care capătă în ultimii ani tot mai multă consistență (ne referim aici la numeroasele proiecte comune dezvoltate în ultimii ani de istoricii din Slovacia, Austria, Cehia etc.). Totodată, volumul este dedicat aniversării celor 65 de ani ai profesorului Michal Danilák, istoric care activează de mai multe decenii la universitățile din Prešov și Košice și ale cărui preocupări științifice se concentrează în jurul istoriei Slovaciei de răsărit și a slavilor de est, în primul rând a ucrainenilor.

Lucrările din care este compus volumul de față se concentrează asupra mai multor teme predilecte: relațiile ceho-slovace în epoca dată, relațiile dintre cehi, slovaci și alte popoare slave, respectiv popoare ale monarhiei, naționalitățile monarhiei în relațiile internaționale ale epocii, problema panslavismului, simboluri naționale, concepțiile politice înainte și după 1918, problema tratatelor de pace de după Primul război mondial, politica cehă pe teritoriul Slovaciei după 1918. Sunt subiecte care au stat în atenția istoricilor și în perioada anterioară, dar de data aceasta accentul cade nu pe “lupte naționale”, pe “relațiile frățești” dintre cehi și slovaci, pe cooperarea naționalităților sau pe relațiile cu Rusia; discursul este mai nuanțat, mai atent la excepții, se scot în evidență nu doar aspectele pozitive, ci și cele negative – și viceversa; sunt precizate limitele “relațiilor frățești” ceho-slovace sau ale colaborării cu alte naționalități sau se puntează elemente marginalizate altădată (în tratativele de la sfârșitul războiului și din perioada Conferinței de pace, în constituirea statului ceho-slovac și crearea instituțiilor sale în teritoriu).

Relațiilor ceho-slovace le este dedicat și anuarul care apare la Brno, *Česko-slovenská historická ročenka* (Brno, 2000), publicație a Comisiei Mixte de Istorie Slovaco-Cehe (Ceho-Slovace) în care sunt publicate comunicările prezentate cu ocazia câtorva conferințe și mese rotunde (*Istorie cehă, slovacă și cehoslovacă, Relațiile ceho-slovace în secolul XX, Secolul XX ceh și slovac*), alături de rubricile regulate de studii, articole, documente, recenzii și viață științifică. Acest periodic reflectă o dată în plus amploarea pe care au luat-o studiile ceho-slovace în ultima perioadă, dincolo de evoluțiile politice și de tonul istoriografiei de până la 1989. În acest sens, subiectele abordate la întrunirile Comisiei Mixte de Istorie Slovaco-Cehă (Ceho-Slovacă) sunt foarte sugestive: problema predării istoriei cehoslovace în manualele cehe de istorie contemporane; istoria cehă modernă în manualele slovace contemporane de istorie (Zdenek Beneš, p. 25-31, resp. 103-111), istoria națională [cehă] – scop politico-educativ, beletristică sau obiect al criticii științifice? (Vladimír Goněc, p. 39-48), relațiile slovaco-cehe în conștiința istorică a societății slovace; cehi și slovaci în contextul istoriei europene a secolului XX (Dušan Kováč, p. 51-58, resp. 5-93), Slovacia și slovacii în politica cehă în secolele XIX-XX; miturile istorice cehe și miturile despre vecinii cehi (Jan Rychlík, p. 59-73, resp. 95-102). Se observă preocuparea pentru cel puțin două subiecte pe care le regăsim și în istoriografia românească a ultimului deceniu: problema manualelor școlare și a miturilor istorice.

Cel de-al șaselea volum de studii, *Rozpravy k slovenským dejinám [Contribuții la istoria slovacă]* (Bratislava, 2001) este dedicat istoricului Pavel Horváth (cercetător la Institutul de Istorie al Academiei Slovace de Științe, a abordat subiecte de istorie modernă a Slovaciei, istoria culturii și istoriografie), decedat în anul 1999 puțin timp înainte de a fi împlinit vârsta de 75 de ani. La volum au contribuit istorici medievaliști și moderniști din Slovacia, cu subiecte dintre cele mai variate: de la

istorie economică (*Locul viței de vie în istoria agrară a Slovaciei* de Jozef Baďurík, p. 10-16; *Locul plumbului în exploatarea metalelor prețioase în Slovacia centrală în secolul XVIII* de Miroslav Kamenický, p. 131-136) la istoria culturii (*Educația catolicilor pe teritoriul Slovaciei în secolul XVII* de Bitskey István, p. 17-36; *Biblioteca particulară în mediile orășenești din secolele XVI-XVIII și cenzura* de Viliam Čičaj, p. 37-47) sau subiecte legate de istoria ecleziastică (*Fundalul social-economic al luptei pentru pietism în Ungaria* de Eva Kowalská, p. 159-166) sau de diverse personalități (concepția politică a lui Ludovít Štúr investigată de Dušan Škvarna, p. 258-276). Nu în ultimul rând să menționăm interesantul studiu despre identitatea etnică a slovacilor reflectată în alimentație și în mâncărurile tradiționale slovace, semnat de Rastislava Stoličná (p. 240-257).

Cel de-al șaptelea și ultimul volum de studii la care ne referim cu acest prilej se leagă de unul dintre cele prezentate anterior. Este vorba de volumul *Velká politika a malé regióny. Malé regióny vo veľkej politike, veľká politika v malých regiónoch. Karpatský priestor v medzivojnovom období (1918-1939) [Marea politică și micile regiuni. Micile regiuni în marea politică, marea politică în micile regiuni. Bazinul carpatic în epoca interbelică (1918-1939)]* (Prešov-Graz, 2002), urmare a conferinței internaționale desfășurate la Prešov în octombrie 2001, conferință care continuă seria celor de la Prešov și Graz, la care ne-am referit în paginile de mai sus dedicate volumului *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín, 1848-1918 [Popoarele central-europene la răscrucele / intersecțiile istoriei moderne, 1848-1918]* (Prešov-Bratislava-Wien, 1999). După cum se poate observa, organizatorii conferinței și editorii volumului au cuprins în tematica propusă perioada 1918-1939, o perioadă prin excelență a regiunilor, la fel cum perioada 1848-1918 a fost una a naționalităților.

Editorii volumului arată în deschiderea acestuia că numărul mare de participanți la conferință și de contributory la volum dovedesc interesul istoriografiilor din Europa Centrală pentru acest subiect (este vorba de un număr de 21 de istorici din Slovacia, Austria, Cehia, Ungaria, Germania, Ucraina, Polonia, România și Bulgaria). Conceptul de *istorie regională* care însuflețește volumul este unul flexibil: unele studii se referă la destinul unor orașe sau județe/comitate, altele la regiuni istorice (Banatul, Záhorie sau cele nu mai puțin de șase studii referitoare la Ucraina Subcarpatică), la regiuni "inventate" din varii motive ca urmare a nașterii statelor naționale (Slovacia de răsărit) sau la statele componente ale Micii Înțelegeri. Unele studii prezintă concepții politice cu privire la "regionalizare" sau protecția minorităților, altele se opresc asupra reorganizărilor teritoriale și administrative survenite în Europa Centrală după 1918 și pe parcursul epocii interbelice. Un studiu demn de luat în seamă este acela al istoricei poloneze Ewa Orlof, care abordează un subiect încă problematic pentru istoriografia slovacă: emigrația slovacă din Polonia după 1918; este vorba de oamenii politici slovaci de orientare pro-maghiară care în condițiile formării statului cehoslovac au trebuit să părăsească Slovacia și care s-au refugiat în Polonia; aici și-au continuat activitatea politică în legătură cu guvernul Ungariei și cu cercurile autonomiste din Slovacia (Andrej Hlinka, Vojtech Tuka), au fondat o "republică slovacă independentă", un guvern "în exil" și chiar o legiune slovaco-polonă; activitatea ei nu a continuat însă mai departe de anii '20. La conferința de la Prešov și la volum a colaborat un singur istoric din România – Rudolf Gräf, autor al unui studiu dedicat concepțiilor politice și economice în regiunea minieră din Banat în perioada 1918-1923.

În urma prezentării celor șapte volume de studii (desigur, este vorba doar de o parte din producția istoriografică a Slovaciei sau a celei legată de Slovacia) pot fi trase câteva concluzii. În primul rând, este evidentă (și naturală totodată) orientarea istoriografiei slovace spre spațiul Europei Centrale; legăturile cu istoriografiile cehă și austriacă primează; este o deschidere benefică, care așează istoria Slovaciei și a slovacilor într-un foarte necesar context regional. Pe de altă parte, constatăm modernizarea concepției, discursului și a metodelor de cercetare istorică: nu se mai insistă pe caracterul ideal al relațiilor ceho-slovace sau pe "marșul victorios" al istoriei moderne a slovacilor spre anul 1918 și spre formarea statului cehoslovac, sunt reconsiderate relațiile slovacilor cu statele din care a făcut parte: Monarhia habsburgică, Ungaria, Cehoslovacia, se acordă atenție Ucrainei și ucrainenilor, din care o parte au fost integrați în formula Ucrainei Subcarpatice (*Podkarpatská Rus*) în statul cehoslovac interbelic. Se pune accent pe surse mai puțin frecventate în epocile anterioare (izvoare statistice, rapoarte administrative sau de poliție, jurnale și manuale școlare).

O problemă pe care o ridică o parte a volumelor prezentate cu această ocazie (afirmația poate fi lărgită asupra unei bune părți din lucrările de istorie care apar în Slovacia de azi, dar este valabilă și în cazul României) este aceea a *accesibilității* studiilor cititorului străin care nu cunoaște limba

slovacă. Dintre cele șapte volume prezentate, rezumate în limbi de circulație internațională are unul singur, iar alte trei volume sunt rodul unor conferințe internaționale, în consecință studiile publicate sunt redactate în limbile slovacă, germană, cehă, ucraineană, polonă. Problema inaccesibilității informației științifice este foarte serioasă pentru că, în lipsa unor rezumate, producția istoriografică slovacă va rămâne apanajul unui număr foarte restrâns de cunoscători ai limbii.

Trebuie să remarcăm de asemenea, cu o excepție (pe care am menționat-o mai sus), lipsa de la conferințele de mai sus și din volumele care le-au urmat a unor contribuitori din România, deși multe subiecte dintre cele prezentate mai sus ar trebui să intereseze istoriografia românească. Dincolo de motive administrative care sunt responsabilitatea organizatorilor, credem că istoriografia română nu ar avea decât de câștigat dacă ar fi mai prezentă pe plan regional, pentru că din punct de vedere istoric România este mai aproape de Slovacia, Cehia, Polonia sau Ungaria decât de statele apusene frecventate de preferință de istoricii români.

RADU MÂRZA

**AU SUJET DE CERTAINES PRODUCTIONS DE L'HISTORIOGRAPHIE SLOVAQUE DES
DERNIÈRES ANNÉES. NOTES DE LECTURE**

RÉSUMÉ

Le ci-présent ouvrage a un caractère bibliographique et d'information des historiens Roumains sur les productions récentes de l'historiographie slovaque, concernant l'histoire de la Slovaquie et ses connexions en Europe Centrale. Pour cela, l'auteur a choisi sept volumes d'études parus entre 1998 – 2002, quelques-uns contenant les matériaux de certaines conférences à caractère international. Les volumes réunissent non seulement des études et des articles signés par des historiens Slovaques, mais aussi des ouvrages réalisés par des historiens d'autres pays, ce qui souligne l'ouverture internationale de l'historiographie slovaque des dernières années. Les articles et les études signalent des tendances récentes enregistrées dans l'écriture historique de Slovaquie, de nouvelles approches et de nouveaux sujets de recherche (les éléments de la vie quotidienne, la vie économique, la place des Slovaques et de la Slovaquie en Hongrie et dans la monarchie austro-hongroise, les relations entre Slovaques et Tchèques manifestées à l'époque moderne et contemporaine, les problèmes des nationalités et des aspects liés à l'histoire régionale en Europe Centrale).